

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 15, Issue: 3, August 2023

www.historystudies.net

İNGİLTERE'NİN İRAN'DAKİ PETROL MUHAFIZ TEŞKİLATI: GÜNEY POLİSİ

Britain's National Petrol Guard in Iran: Southern Police

Tolga Akbaba

İstanbul Üniversitesi

tolgaakbaba@hotmail.com

Makale Türü-*Article Type* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 23.03.2023
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 06.06.2023
DOI Number : 10.9737/historystudies.1269667

Atıf – Citation:

Tolga Akbaba, "İngiltere'nin İran'daki Petrol Muhafız Teşkilatı:
Güney Polisi", *History Studies*, 15/3, Ağustos 2023, s. 531-549.

İNGİLTERE'NİN İRAN'DAKİ PETROL MUHAFIZ TEŞKİLATI: GÜNEY POLİSİ

Britain's National Petrol Guard in Iran: Southern Police

Tolga Akbaba *

Öz

İngiltere'nin İran üzerindeki ekonomik baskısı, Muzaffereddin Şah'ın 1901'de İngiliz vatandaşı D'Arcy'ye, 5 kuzey eyaleti hariç ülke genelinde petrol arama ve ticaret yapma ayrıcalığı vermesinin ardından devam etti. Petrolün bilinirliği ile ekonomik ve stratejik değeri arttıkça, D'Arcy'nin elde ettiği şahsi imtiyaza müdahil olan İngiltere, İran'daki ekonomik çıkarlarını korumak amacıyla kendi yerel silahlı gücünü oluşturma gayreti içerisine girmiştir. İran'da merkez-çevre ilişkisinin zayıf olduğu ve merkezi hükümet otoritesinin büyük eyaletler hariç taşrada hissedilmediği bir dönemde İran petrollerinin büyük oranda sahibi olan İngiltere, petrol havzalarını korumak için silahlı milis desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu düşünceden hareketle İngiltere, zamanla kurumsal kimliğe kavuşacak olan Güney Polisi isimli yerel güvenlik teşkilatının da ilk adımı atmıştır. Genel manada araştırma eserlerinden ve dönemin ana kaynaklarından istifade edilerek hazırlanan bu çalışmanın amacı, İngiltere'nin İran'da kurmuş olduğu silahlı gücün hedefi, teşkilat yapısı ve karşılaştığı muhalefet sürecine mercek tutmaktır.

Anahtar Kelimeler: İran, İngiltere, Güney Polisi, Petrol, İmtiyaz, D'Arcy

Abstract

Britain's economic pressure on Iran continued after Mozaffar Ad-Din Shah in 1901 privileged D'Arcy, a British citizen, to explore and trade oil nearly around the whole nation excluding five northern provinces. Intervening D'Arcy's personal privileges after oil's awareness, as well as economic and strategic importance rose, Britain, strived to establish its own local armed force in the region to maintain financial benefits. Britain, that owned a great majority of the Iranian oil needed support by armed militias to protect oil reservoirs amid Iran's weak political stability. To that end, Britain initiated its own local security unit called Southern Police which would later on gain an official identity. Aim of this study which was conducted utilizing research books and main sources of that time is to offer an insight to Britain's aims for establishing an armed unit in Iran, structure of the unit and its opponents.

Keywords: Iran, Britain, Southern Police, Oil, Privilege, D'Arcy

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul/TÜRKİYE, tolgaakbaba@hotmail.com ORCID: 0000-0001-9552-3864

Giriş

İngiltere, Birinci Dünya Savaşı sırasında İran'ın güneyinde sahip olduğu petrol kaynaklarının korunmasına oldukça önem vermiştir. Nitekim İngiltere, donanmasındaki gemilerde yakıt olarak kömür yerine fuel oil kullanma kararıyla askeri alanda petrole bağımlı bir devlet haline gelmişti. Bu bağımlılık, Birinci Dünya Savaşı sırasında daha da hassas bir dengeye oturmuş durumdaydı. İran'ın güneyi hem Almanya hem de Osmanlı Devleti'nin tehdit edilebileceği ve hatta saldırı düzenleyebileceği bir konumdaydı. Ayrıca İran içinde yine Almanya ve Osmanlı Devleti'ne sempati besleyen resmi yetkililer ve aşiretler bulunmaktaydı. Bu nedenle Abadan Petrol Rafinerisi ve boru hatlarının sabotaj sonucu etkisiz hale getirilme durumu söz konusuydu. İngiltere bu endişeyle birlikte, petrol kaynaklarının, boru hatlarının ve 1912 yılında 2 bin 500 varil petrol işleme kapasitesiyle faaliyete geçen Abadan Petrol Rafinerisi'nin korunması amacıyla İran'da, ekonomik ve hiyerarşik olarak kendisine bağlı yerel milis gücü oluşturma çabası içerisine girmiştir. İngiltere'nin Güney Polisi'ni teşkilatlandırmasındaki bir diğer gerekçesi ise Rusya'nın İran'ın kuzey bölgelerindeki askeri gücünü dengelemek ve İran'ın güneyinde müstakil bölgeler oluşturduğu takdirde güvenliği bu milis güç aracılığıyla sağlamak istemesidir. Tüm bu gerekçelerle birlikte İngiltere, teşkilat yapısı, lojistik ve iletişim merkezleri ile teknik donanım anlamında küçük bir ordu görünümünde olan Güney Polisi'ni Şiraz Eyaleti merkez olmak üzere İran'da faaliyete geçirmiştir. İran ile İngiltere arasındaki resmi yazışmalara göre İran Devleti'ne bağlı olan ancak üyelerinin maaşları dahil tüm masraflarını İngiltere'nin karşıladığı Güney Polisi, eğitim modelleri ve harekât tarzıyla İngiltere ordusunun bir tugayı mahiyetindedir. Nitekim subaylara verilen talimat dahi İngilizcedir. Ayrıca Güney Polisi, İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından Tahran'daki büyükelçilik ile Hindistan'da bulunan genel komutanlık vasıtasıyla komuta edilmektedir. Güney Polisi'nin aktif olarak faaliyet gösterdiği 1916-1921 yılları arasındaki mücadele sahası, genel olarak Kaşkay Türklerinin yaşadığı ve kontrol ettiği alanlar olmuştur. Ayrıca İran'da önemli aşiretler arasında yer alan Bahtiyarilerle de zaman zaman çatışma içerisine girmiştir. Üyelerini İranlı eski polis, asker ve sabıkalı şahıslardan seçen Güney Polisi, İngiltere'nin Hindistan'dan getirdiği subayların da teşkilat içinde yer almasıyla heterojen bir yapıya sahip olmuştur. Ele aldığımız çalışmada Güney Polisi'nin teşkilat yapısı, hedefleri ve karşılaştığı muhalefet incelenecektir. Ayrıca Güney Polisi'nin resmi olarak tanınması hususuna İran ile İngiltere arasında oluşan ihtilaflar makalemizin odak noktasını oluşturacaktır. Konuyla ilgili genel değerlendirmeler; akademik çalışmalar, hatıratlar ve resmi yazışmalar temel alınarak ortaya konacaktır.

1. İran Petrolünün Kısa Tarihi

İran'da petrolün günlük hayatta kullanılması ilk olarak Ahameniş İmparatorluğu (M.Ö. 550-331) döneminde olmuştur. Ahameniş İmparatorluğu ve sonraki dönemlerde kutsal olduğuna inanılan ateş tapınaklarında (ateşgede) ateşin yakılması ve sürekli yanar vaziyette tutulması amacıyla kullanılan petrol, zaman zaman aydınlatma ve askeri amaçlara da hizmet etmiştir. Yine Marco Polo 1264 yılında Hazar Denizi kıyısında petrol kuyularının olduğunu ve kuyulardan sızıntı şeklinde akan petrolden sağlık alanında istifade edildiğinden bahsetmektedir.¹ Görüldüğü üzere İran'da petrol, ekonomik değer kazanmaya başladığı 19. yüzyılın ilk yarısına kadar, Arap coğrafyası ile Amerika ve Avrupa kıtalarında olduğu gibi, gündelik yaşamda sıradan bir kullanım alanına sahip olmuştur. Ancak İran petrolünün tarihi seyri, Amerika'da girişimci George Bissell ve Pennsylvania Kayayağı Şirketi yöneticilerinin 1856 yılında tuzlu su çıkarma tekniğinin (sondaj) kayayağını (petrol) çıkarmada kullanılması yönündeki düşüncesi ile değişmeye başlamıştır. Söz konusu teknik ile 1859 yılında ilk modern petrol kuyusu Pennsylvania'da

¹Hüccet Rebi Porselimi, "Nigâhî be Târihçe-i Karardâdhâ-yı Neft-i Îrân", *Mâhnâme-i İlm-i İktisâf ve Tovlid-i Neft ve Gâz*, Şirket-i Neft-i İran, Bahş-i Evvel, S. 163, s. 6.

açılmıştır.² Petrol üretiminin 1859 yılından sonra kısmen seri hale gelmesi yalnızca Amerika ve Avrupa kıtasında değil, İran gibi dünyanın farklı ülkelerinde de petrol arayışını hızlandırmıştır. Özellikle Batılı müteşebbislerin girişimleriyle gerçekleştirilen bu arayışlardan teknoloji, ekipman, bilgi ve tecrübe eksiği bulunan ülkeler de faydalanmak istemiş ve bu doğrultuda Batılı sermayedarlara birtakım ekonomik imtiyazlar tanınmıştır. Bu meyanda, İran’da 1794-1925 yılları arasında hüküm süren Kaçar Hanedanlığı, petrolün aranması, çıkarılması, işlenmesi ve piyasaya sürülmesi konusunda ülkesinin kapılarını Batılılara açmakta oldukça cesur davranmıştır.

1.1. D’Arcy İmtiyazı (1901)

İran’da petrolün varlığı ile ilgili ilk resmi raporlama, ülkeye 1840-1850 yılları arasında arkeolojik kazı amacıyla gelen İngiliz ve Fransız arkeologlar Austen Henry Layard, William Loftus ve Jacques de Morgan tarafından yapılmıştır. Genel manada İran’ın güneyi ile güneybatısındaki petrol varlığıyla ilgili yazılan raporlardan Jacques de Morgan’a ait olanı, 1892 yılında *Les Annales des Mines* isimli dergide yayınlanınca Batılı girişimcilerin İran’a olan ilgisinde artış görüldü.³ Ancak bu girişimciler arasında yalnızca William Knox D’Arcy⁴, yeterli miktarda sermaye ile petrolü arama ve bulma konusunda ilerleme kaydetti. D’Arcy, İngiltere’nin tam yetkili Tahran elçisi olarak görev yapan Sir Henry Drummond Wolff’un, İran’daki petrol yataklarının varlığından bahsetmesi üzerine temsilcisi Alfred Lyttelton Marriott aracılığıyla İran yönetimiyle iletişime geçti.⁵ Marriott, Tahran’a gelerek Sadrazam Mirza Ali Asger Han Atabek ile bizzat görüştü ve Sadrazam, D’Arcy’ye petrol arama imtiyazı verilmesi konusunda ikna edildi. Sadrazam Atabek’in girişimleriyle Londra’dan gönderilen imtiyaz sözleşmesi, Muzafferüddin Şah’ın önüne götürüldü ve Şah, 28 Mayıs 1901 tarihinde D’Arcy’nin temsilcisinin de katıldığı törende imtiyaz anlaşmasını imzaladı.⁶

D’Arcy anlaşmayla birlikte İran’da petrolün aranması, bulunması ve satılması konusunda yetkili bir veya birden fazla şirket kurma hakkını eline aldı. D’Arcy bu imtiyaza karşılık olarak kurulacak şirketin yıllık gelirinden yüzde 16’lık payı İran’a imtiyaz hakkı olarak vermeyi ve yine ilk şirket kurulduğu anda 20 bin sterlin nakit, 20 bin sterlin de hisse payı verme taahhüdünde bulundu. Ayrıca D’Arcy, 60 yıllık imtiyaz süresi bittiğinde şirkete ait tüm yatırım araçlarını tazminat almaksızın İran’a bırakmayı da kabul etti.⁷ İran’ın tarihi seyrini derinden etkileyen 18 maddelik imtiyaz anlaşmasının konumuzla ilgili olarak, İngiltere’nin İran’da silahlı güç oluşturmaya imkân sağlayan on dördüncü maddesi ise özetle şu şekilde idi:

²Daniel Yergin, *Petrol*, Çev., Kamuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2003, s. 23-26.

³Porselimi, *a.g.m.*, s. 163.

⁴William Knox D’Arcy 1849 yılında İngiltere’de, İrlandalı avukat bir babanın oğlu olarak dünyaya geldi. İlk öğrenimini Londra’da bulunan Westminster School’da tamamlayan D’Arcy, ailesi ile birlikte 1866 yılında Avustralya’ya göç etti ve burada babası ile birlikte avukatlık yapmaya başladı. 1888 yılında ticaretle ilgilenmeye başlayan D’Arcy, Avustralya’da atıl vaziyetteki bir altın madeninin işletmesini üstlendi. Altın madeni gelirleriyle zenginleşen D’Arcy daha sonra tekrar İngiltere’ye döndü ve Avustralya’daki işlerini buradan idare etmeye başladı. D’Arcy 1890’lı yılların sonuna kadar zenginliğin verdiği imkânlarla abartılı bir yaşam sürdü ve bunu sürekli hale getirebilmek için yeni yatırım fırsatları arayışına girdi. D’Arcy’nin bu arayışlar sırasında yolu, İran petrolünün çıkarılması için girişimci arayan Kitapçı Han ile keşişti. Bu keşiş hem D’Arcy hem de İran için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Ayrıntılı bilgi için bkz.: “D’arcy, William Knox”, Çevrimiçi <https://www.iranicaonline.org/articles/darcy-william-knox> Erişim Tarihi: 13.11.2022.

⁵Mustafa Alem, *Neft, Kodret ve Usûl; Peyâmedhâ-yı Kudeta-i 28 Mordad*, Çev., Gulam Muhsin Salihyar, İntişârat-ı Çapheş, Tahran 1377 (1998), s. 26-27.

⁶ Abdülreza Huşeng Mehdevi, *Revâbet-i Hâricî-yi Îrân*, Çap-i Dovvom, Tahran 2535 Şahinşahi (1976), s. 297; Alem, *a.g.e.*, s. 28.

⁷ Muhammed Reza Şukuhi-Elyas Naderan, “Târîh-i Tahavvülât-ı Karardâdhâ der Sanâat-ı Neft-i Îrân (1333-1353)”, *Târîh-i Îrân*, Şomare 67/5, Zemistan 1389-Bahar 1390 (Kış-İlkbahar 2011), s. 82-83.

Devlet, şirkete ait bütün araç-gereç ve üst düzey çalışanların güvenliğini sağlamak konusunda garanti verir. Devlet taahhütlerini yerine getirirse şirket tazminat talep edemez.⁸

İmtiyaz sözleşmesinin imzalanmasının hemen akabinde D'Arcy'nin mühendis ve kazı ekibi, İran'ın Kirmanşah ve Huzistan Eyaleti'nde petrol arama faaliyetlerine başladı. Bu faaliyetler sırasında, özellikle Huzistan'da yaşayan Bahtiyari aşireti liderleri, keşif çalışmalarının kendi toprakları üzerinde yapıldığını ve Tahran'da imzalanan anlaşmanın kendileri için bağlayıcılığı olmadığını ileri sürdü. Hatta aşiret üyeleri zaman zaman petrol arama faaliyetlerini sabote ettiler. İngilizlerin, diplomatik manevra denebilecek bazı hamleleri sonucu ortaya çıkan anlaşma zeminiyle birlikte, D'Arcy'nin temsilcileri ile Bahtiyari aşireti liderleri arasında 15 Kasım 1905 tarihinde İsfahan'da güvenlik anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre sondaj makinelerinin, boru hatlarının ve işçilerin güvenliğinin sağlanması karşılığında Bahtiyari aşireti liderlerine yıllık dört taksit olacak şekilde iki bin sterlin ödeme yapılacak, ayrıca petrolün bulunmasından sonra da ilave bin sterlin ödenecekti. Bunun yanı sıra petrolün bulunması ve şirketin kurulmasının ardından yine aynı aşiret ileri gelenlerine yüzde 3 hisse de verilecekti.⁹

İngiltere ile Bahtiyari aşireti arasında yapılan anlaşma, sondaj çalışmalarının güvenliğini sağlamış olsa da İngiltere bu anlaşmayı yeterli görmüyordu. Bundan dolayı güvenliğin tam manasıyla sağlanması için Teğmen Arnold Wilson öncülüğünde 20 subay ve 19 Bengal Mızrakçısı'nı Kasım 1907'de Huzistan bölgesine gönderdi. İngiltere bölgede hem askeri hem milis gücü kurma faaliyetlerini 1908 yılında Mescid-i Süleyman'da kaliteli petrolün bulunmasından sonra artırdı ve 1909 yılında 5 bin kişilik silahlı milis gücü oluşturacak seviyeye geldi.¹⁰ İngiltere'nin silahlı milis gücü oluşturma girişimleri Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etti.

2. Güney Polisi¹¹

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı sırada, İran'da İngiltere'nin gözetimi altında petrol çıkarılması ve satılması alanında faaliyet gösteren Anglo-Persian Oil Company¹² ile Bahtiyari aşireti arasında, aşiret liderlerine boru hatlarının korunması karşılığında ödenmesi gereken ücret konusunda sorun yaşanıyordu. Bu sorun nedeniyle Bahtiyari aşireti üyeleri, Almanya'nın etkisi altına girme noktasında fazla çekimser davranmadılar. Aşiret üyeleri hem Alman ajanlarının teşviki hem de İngilizlerle yaşadıkları maddi sorun nedeniyle 1915 yılında boru hatlarına saldırılar düzenlemeye başladı. Bunun üzerine Anglo-Persian Oil Company Müdürü Charles Greenway İran Hükümeti'ne başvurarak, sık sık saldırıya uğradıklarını ve İran'ın D'Arcy İmtiyaz Anlaşmasının 14. Maddesi gereği can ve mal güvenliklerini sağlaması gerektiğini belirtti. Ayrıca Greenway, oluşan maddi zararlarının da İran tarafından tazmin edilmesini istedi. Ancak İran,

⁸ *Esnâd-ı Neft*, İdare-i Koll-i İntişarat ve Tebligat-ı Vezaret-i Harice, 1330 (1951), C. 1, s. 8.

⁹ Gaffar Porbahtiyar, "Bahtiyariha, Neft ve Dovlet-i İngiliz", *Fâsıl-nâme-i Mütâlaât-ı Târihi*, *Vijênâme- İrân ve İsti 'mâr-i İngilizis*, Şomare 22, 1387 (2008), s. 84-87.

¹⁰ Mikail Vahidirad, "Ruznâme (Nedai) Cenûb; Berresi-yi Mevâzi Nohostin Ruznâme-yi Muhâlif Karardâd-ı Darsi der İrân" *Pejâheşhâ-yi Ulûm-ı Târihi*, Sale Nohom, Şomare 2, Payiz ve Zemistan 1396 (Sonbahar-Kış 2017), s. 120-126.

¹¹ Güney Polisi teşkilatının resmi yazışmalardaki ismi Nirû-yi Tüfenkderân-ı Cenûb-i İrân (Güney İranlı Tüfenkçiler) şeklindedir. Güney Polisi ismi ülkenin bölünmüşlüğüne işaret ettiğinden dönemin İran yönetimi Nirû-yi Tüfenkderân-ı Cenûb-i İrân isminin kullanılmasını tercih etmiştir.

¹² D'Arcy 1904 yılında İran'da petrol arama faaliyetleri yürüttüğü sırada mali kriz içerisine girmiştir. D'Arcy mali krizi aşmak için Hindistan'da petrol arama faaliyetlerinde bulunan ve İngilizlere ait olan Burmah Oil Company ile ortaklık kurmak zorunda kalmıştır. Bu ortaklıkta, İran'da petrol bulunması halinde yine iki şirketin ortak olacağı yeni bir şirket kurulması ve İran petrolerinin bu şirket vasıtasıyla işletilmesi kararı alınmıştır. Bu meyanda 14 Mayıs 1909 tarihinde iki milyon sterlin sermayeli ve Londra merkezli Anglo-Persian Oil Company (Şirket-i Neft-i İran ve İngiliz) kurulmuştur. İngiltere 1914 yılında 2 milyon 200 bin sterlin ödeyerek Anglo-Persian Oil Company'ye ortak olmuştur. İngiltere bu sayede şirketin karar alma mekanizmasında en etkili konuma erişmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Mahmud Tolu, *Bâzi-yi Kudret ve Ceng-i Neft der Hâvermiyâne*, Neşr-i İlim, 2. Baskı, Payiz 1371 (Sonbahar 1992), s. 27-28; Gökhan Bolat, "Anglo-Persian Oil Company'den British Petroleum'a (BP): İngiltere'nin İran'daki Petrol Macerası", *History Studies*, Vol. 5, Issue 2, A Tribute of Prof. Dr. Halil İnalçık, Mart 2013, s. 62-63.

otoritesini ülkenin güneyine ulaştırmaktan aciz ve tazminat talebini karşılayamayacak kadar da maddi zorluklar içerisinde idi. Bu nedenle Dışişleri Bakanı Mirza Hasan Esfendiyari Muhteşemü's-Saltana yine Anglo-Persian Oil Company'nin talebi üzerine 15 Ekim 1915 tarihinde, petrol boru hatlarının korunması amacıyla yabancı bir gücün ülkede bulunmasına izin verdiğini ilan etti.¹³ Bu gelişme üzerine İngiltere, petrol alanlarının, boru hatlarının, yakıt istasyonlarının, petrol kuyularının ve Abadan Petrol Rafinerisi'nin korunması amacıyla 1916 yılında resmi adı Güney İranlı Tüfenkçiler (South Persian Rifles-SPR) olup Güney Polisi ismi ile anılan silahlı bir teşkilat oluşturduğunu ilan etti. İngiltere'nin temel gerekçesi, Tahran'daki merkezi otoritenin zayıflığına bağlı olarak petrol bölgelerinde güvenlik açığının ortaya çıkması ve İran'ın güneyinin Almanya ve Osmanlı Devleti tarafından saldırıya uğraması ihtimaliydi.¹⁴ Ancak İngiltere'nin silahlı milis gücü oluşturma girişimlerinin nedeni bunlarla sınırlı değildi. Nitekim 1915 yılında İran, İngiltere ve Rusya arasında imzalanan anlaşmaya göre Rusya'nın kontrolünde olan ve özellikle İran'ın kuzeyinde büyük etkiye sahip Kazak Tugayı'nın¹⁵ tümen seviyesine çıkarılması öngörülmüştü.¹⁶ Bunun üzerine İngiltere, Rusya'nın İran'daki gücünü dengelemek ve ayrıca İran'ın güneyinde petrol bölgelerindeki Alman ve Osmanlı Devleti casuslarının yakalanması amacıyla kendi milis kuvvetini oluşturmak istedi.¹⁷ Bu doğrultuda 1916 yılının Ağustos ayında İngiltere Temsilcisi Sir Charles Murray Marling, Rus Temsilci M. De Etter ve İran Hükümeti Sadrazamı Sipehdar Tonekaboni lakaplı Muhammed Veli Han Haletbeni arasında, Kazak Tugayı'ndaki milis sayısının 11 bine çıkarılması şartıyla İran'ın güneyinde 11 bin kişilik İngiliz silahlı kuvveti oluşturma konusunda anlaşma sağlandı. Anlaşmaya göre her iki silahlı kuvvet de savaş sırasında İran silahlı kuvvetleri olarak İran Savunma Bakanlığı'nın emri altında hareket edecekti. Ayrıca yine iki devlet, İran'a aylık 200 bin tümen borç vermeyi kabul etti. Bu anlaşmanın hükümlerinin uygulanmasında herhangi bir sorun yaşanmadı ve İran'a verilmesi taahhüt edilen 200 bin tümenin ödemesi yapıldı. Ancak anlaşma metni İran Meclisi tarafından hiçbir zaman onaylanmadı ve bu durum İngiliz milis kuvvetinin meşruiyet sorunu yaşamasına sebep oldu.¹⁸

Aslında İngiltere yukarıda bahsi geçen anlaşma imzalanmadan önce milis kuvveti oluşturmak için girişimlere başlamıştı. Bu meyanda, 16 Mart 1916 tarihinde Bender Abbas'a gelen İngiliz Tuğgeneral Percy Molesworth Sykes, teşkilatlanma çalışmalarında bulunmuş ve ilk etapta 53 kişiyi Ağustos 1916'da kuruluşu ilan edilen Güney Polisi'ne dahil etmişti. Ancak söz konusu 53 kişi bir süre sonra aldıkları ücreti de iade ederek Güney Polisi'nden ayrıldıklarını beyan ettiler. Temel gerekçeleri ise Almanlara karşı savaşmak istememeleriydi. Nitekim bölgede, İngiltere'nin Güney Polisi'ni Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde kullanmak üzere kurduğu ve teşkilata katılan kişileri asker olarak cepheye süreceği yönünde propaganda yapılmaktaydı. Sykes'a göre 53 kişilik grup içinde İngiltere'ye karşı faaliyet yürüten Alman ajanları da bulunmaktaydı. Teşkilatlanma çalışmalarının başında karşılaşılan bu durum İngiltere için hayal

¹³ Mesud Firuzende, *Târîh-i Smâat-i Neft-i Îrân 1280 tâ 1357*, İntişârat-ı İdare-i Kol Revabet-i Umumi Vezaret-i Neft, Tahran 1398, s. 101-103.

¹⁴ "SPR, Polis-i Vîje-yi Cenûb" <http://www.petromuseum.ir> (<https://bit.ly/3RhRiN3>), Erişim Tarihi: 20.11.2022.

¹⁵ Literatürümüze "Kazak" olarak geçen Kossaklar, 15. yüzyılda Polonya ve Litvanya'dan Ukrayna topraklarına göç etmiştir. Dinyeper Nehri kıyısına yerleşen Kossaklar, kendilerine "özgür halk" manasına gelen "Cossack" ismini vermişlerdir. 15. yüzyıldan sonra Kafkasya bölgesinde yaşamaya başlayan bu halk, kıyafet olarak Kafkas halklarına benzeyen elbiseler giyer, ancak suret itibarıyla Doğu Avrupa halklarına benzerler. Kossaklar uzun yıllar Rusya'nın askeri amaçlarına hizmet etmiş ve gaddarlıklarıyla tanınmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz.; Hanife Erdoğan, "Kozaklar: Milli Kimlik ve Sosyo-Kültürel Yaşam", *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, Cilt (C) 13, S. 32, s. 1426-1440. DOI <https://10.12981/mahder.812844>.

¹⁶ İran'da milli meclisi bombalayacak ve hatta hanedan değişikliği gerçekleştirecek kadar siyasi ve askeri etkiye sahip Kazak Tugayı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Muhammed Naibpur-Sirvan Hasruzade-Lokman Meliki, "Caygâh-i Polis-i Kazak der Îrân", *Fasıl-nâme-i Mütâlaât-i Târîh-i İntizâmî*, Sale Evvel, Şomare 1, Tabistan 1393, s. 33-44.

¹⁷ Peter William Avery, *Târîh-i Muâsır-ı Îrân*, Çev. Muhammed Refii Mehrabadi, Müessesesi-i İntişârat-ı Etayi, Çap-e Sevvom, Tahran 1373 (1994), s. 171; Sadikiyan, a.g.m., s. 362.

¹⁸ "South Persia Rifles", <https://www.iranicaonline.org/articles/south-persia-rifles-militia> Erişim Tarihi: 01.01.2023.

kırıklığı yaratmadı ve milis toplamaya devam edildi.¹⁹ Özellikle Sykes'ın bizzat yürüttüğü çalışmalar neticesinde 300 kişilik bir kuvvet oluşturuldu. Gönüllü olanların temel gayesi, düzenli bir maaşa sahip olabilmektir. Sykes'ın kuvvet toplama çalışmalarına yerel hükümet yetkilileri de destek oluyordu. Bizzat valiler ve yardımcıları gönüllü toplanması konusunda Sykes'ın adeta sağ kolu olarak hareket ediyordu. 1917 yılına gelindiğinde milis kuvvetin sayısı 5 bin 500'e, 1918 yılında ise 6-8 bine ulaşmıştı. Milis sayısı artınca lojistik ve stratejik açıdan idari kolaylık sağlanması amacıyla çeşitli isimler altında alaylar oluşturuldu. Kurulan ilk alayın ismi "Ahmedşâhî Alayı"²⁰ olarak belirlendi ve Bender Abbas'da görev yapması kararlaştırıldı.²¹ Üyelerinin tamamı İranlı ve Hindistanlı olan, ancak İngiliz subaylar tarafından eğitilen bu silahlı gücün hiyerarşik düzeninin tepesinde "yaver" adı verilen ve günümüzde binbaşı rütbesine denk gelen komutanlar bulunmaktaydı. Komutanlar, bölge eşrafı arasında saygı duyulan kişilerin önerisiyle seçilmekte ve maaşa bağlanmaktaydı. Bu komutanlar 100 süvariye komuta etmekle görevliydi. Komutanların yanı sıra Güney Polisi'ne katılacak gönüllüleri bulanlara da kişi başı on tümen ücret ödeniyordu. Ayrıca iki kişi, aylık 50 tümen maaşla ve yine aylık 50 gönüllü bulmak kaydıyla sürekli olarak istihdam ediliyordu. Güney Polisi'nin görev alanları ise ülkenin güneyinde yer alan Buşehr, Şiraz, Kirman, Fars, Bender Abbas, Yezd ve Kazerun bölgeleri idi. Polis gücünün İran'daki komuta merkezi Şiraz'daydı ve buradan telgraf veya mektuplar vasıtasıyla diğer eyaletlerdeki gruplar ile temas sağlanıyordu. Şiraz'daki merkez, İngiltere Dışişleri Bakanlığı tarafından, Tahran'da bulunan İngiliz Büyükelçisi aracılığıyla kontrol ediliyor, ayrıca Hindistan'ın Simla kentinde bulunan genel komutanlıktan kurye veya telgraf vasıtasıyla komut alıyordu.²²

Güney Polisi mensuplarının herhangi bir emeklilik veya tazminat hakkı bulunmuyordu. Ancak ölüm veya sakatlanma durumunda bir miktar para alabiliyorlardı. Gönüllüler üç yıllık sözleşme ile teşkilata alınıyor ve eğer isterlerse sözleşme bitiminde yeni bir sözleşmeyle görev sürelerini uzatabiliyorlardı.²³

Güney Polisi üç ayrı bölümden meydana geliyordu. Birinci bölüm, göçebe veya yarı göçebelerden seçilen gönüllülerden, ikinci bölüm, geçmişte askerlik ya da polislik yapmış olanlardan, üçüncü bölüm ise çiftçi, işçi veya vasıfsız kişilerden oluşmaktaydı. Söz konusu bu ayırım, milislerin nerelerde görev yapacakları konusunda da ipucu vermekteydi. Nitekim göçebe veya yarı göçebe olanlar genel manada piyade olarak hizmet vermekte ve yol güvenliği sağlamaktaydı. İkinci bölümdekilerin ise adli olaylara ve olası bir savaşta petrol alanlarının korunmasına hizmet etmesi amaçlanmaktaydı.²⁴ Çeşitli yaşam biçimlerine sahip insanlar arasından seçilen Güney Polisleri resmi olarak iki tugay halinde örgütlenmiş olmakla birlikte üç tugay olarak görev yürütüyordu. Birinci tugay Fars ve Bender Abbas'da, ikinci tugay ise Kirman'da faaliyet halindeydi. Kirman'da bulunan tugayın görev yoğunluğu Fars ve Bender Abbas'da yer alan tugaya göre daha fazlaydı. Bu tugayda yer alan polisler, Kaşkay Türkleri ve

¹⁹ Percy Molesworth Sykes, *Târîh-i İrân*, Çev. Seyyid Muhammed Taki Fehrdai Gilani, Neşr-i Efsun, Tahran 1380, s. 636-637.

²⁰ Kurulan ilk düzenli birliğe Ahmedşâhî Alayı isminin verilmesinin nedeni hususunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak bu isimlendirmeyle taht sahibi Ahmed Şah'a atıf yapıldığı bir gerçektir. Bu durumda iki ihtimal ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, İngiltere'nin Güney Polisi'nin varlığına karşı çıkan İran yönetimine hoş görünme çabası, ikinci ihtimal ise Ahmedşâhî ismiyle oluşturulan bu güce halk nezdinde meşruiyet kazandırma amacıdır.

²¹ Florida Sefiri, *Polis-i Cenûb-i İrân (S.P.R.)*, Çev. Mansure İttihadiye; Mansure Caferi Feşarki, Neşr-i Tarih-i İran, Tahran 1364 (1986), s. 123-131.

²² Cemşid Sedaketiş, "Cebhe-yi Ceng-i Abadeh Aleyh-i Polis-i Cenûb", *Mütâlaât-ı Târîh*, Şomare 37, Sale Nohom, Tabistan 1391, s. 15; SPR, Polis-i Vije-yi Cenûb", <http://www.petro museum.ir> (<https://bit.ly/3RhRiN3>), Erişim Tarihi: 07.01.2023.

²³ Sefiri, *a.g.e.*, s. 124.

²⁴ Sefiri, *a.g.e.*, s. 131-132.

Araplar başta olmak üzere bölgede yer alan etnik unsurlarla yoğun bir mücadele içine girmişlerdir.²⁵

Güney Polisi üyelerinin gri ve mavi renk olmak üzere üniforma ve teçhizatları İngiltere tarafından Hindistan üzerinden temin edilmekteydi. Nitekim üniformalar Hindistanlı askerlerin giydiği şekilde tasarlanmıştı. Subayların aylık 200 riyal olan maaşı ve atların beslenmesi için gerekli olan tahılın sağlanması da yine İngiltere Devleti'nin uhdesinde bulunuyordu. Polislerin aylık kazancı ise 45 ile 150 riyal arasında değişmekteydi. Polislere kahvaltı hariç günde iki öğün yemek veriliyor, ayrıca kendilerinin de yemek yapabilmesi için gerekli olan her türlü malzeme temin ediliyordu. Beslenmeleri, sayıları ve hareket tarzlarıyla küçük bir düzenli ordu izlenimi veren Güney Polisleri, İngiliz ordusu tarzındaki askeri eğitimlerini Anglo-Persian Oil Company'ye ait şirket ve taburlarda gerçekleştiriyordu. İngilizler Pers, Beluc ve Araplardan oluşan Güney Polisi'nin tüm masraflarını sömürgesi Hindistan'dan temin ediyordu.²⁶

İngiltere, kendisi için son derece önemli olan ve zamanla 1 milyon ton ham petrol işleme kapasitesine ulaşan Abadan Petrol Rafinerisi dahil olmak üzere Abadan'dan Ahvaz'a kadar olan petrol istasyonları ile boru hatlarının güvenliğini Şeyh Hazel isimli bir şahsın sorumluluğuna bırakmıştı. Şeyh Hazel, D'Arcy imtiyaz sözleşmesinin imzalanmasından sonra Abadan ve Huzistan'ın batı ile güney bölgelerinde birçok arazi satın almış ve daha sonra bunları Anglo-Persian Oil Company'e kiralamıştı. Bu sayede büyük bir zenginliğe kavuşan Hazel, aslında İngiltere'nin çıkarlarından ziyade kendi çıkarına hizmet ediyordu. Nitekim İngiltere'nin kazancı Hazel'in kazancı olarak değerlendirilmekte idi. Şeyh ayrıca Ahvaz ve Hürremşehr'de İngiltere'nin kendisine sağladığı büyük bir silahlı güce, hatta savaş gemilerine sahipti. Dolayısıyla İngilizler, Şeyh Hazel sayesinde Ahvaz ve Hürremşehr ile ilgili herhangi bir endişe duymuyordu. Ancak Huzistan'ın kuzeyinde durum farklıydı. Kuhgiluye ve Buyer Ahmed Eyaleti ile Loristan Eyaleti'nin güvenliği Güney Polisi'nin sorumluluk alanındaydı. Polisler, Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar bu bölgelerde görev yaptı. Kurulduğu sırada 300 kişiyle sınırlı olan Güney Polisi'nin sayısı, zamanla 6-8 bin kişiye kadar ulaştı.²⁷

Mart 1918	İranlı Polis ve Subay Sayısı	Mayıs 1918	İranlı Polis ve Subay Sayısı
Fars Tugayı	3.810	Fars Tugayı	3.973
Kirman Tugayı	2.624	Kirman Tugayı	2.888
Bender Abbas Tugayı	889	Bender Abbas Tugayı	1.720
Subay Sayısı	102	Subay Sayısı	102
Toplam Silahlı Kuvvet	7.425	Toplam Silahlı Kuvvet	7.820

Tablo 1: Güney Polisi Teşkilatı içerisinde yer alan İranlı Polislerin toplam sayısı (Mart 1918-Mayıs1918)²⁸

Yukarıdaki istatistikte görüldüğü üzere 1918 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Güney Polisi teşkilatı içerisindeki İranlı subay ve polis sayısı 7 bin 820 kişiye ulaşmıştır. Bu meyanda, teşkilat içerisinde İngiliz subay ve Hindistanlı polislerin de varlığı göz önünde bulundurulduğu takdirde

²⁵ Sykes, *a.g.e.*, s. 670; Sefiri, *a.g.e.*, s. 170.

²⁶Reza Begdilo-Murat Kiyani, "Vakavi İlel Teşkil ve Peyamedha-yi Polis-i Cenub İran", *Fasıl-nâme-i İlmi-Târihi/Mütâlaât-ı Târih-i İntizâmî*, Sale Dovvom, Şomare 5, Tabistan 1394, s. 59.

²⁷"SPR, Polis-i Vije-yi Cenüb", <http://www.petromuseum.ir> (<https://bit.ly/3RhRiN3>), Erişim Tarihi: 12.01.2023; Sykes, *a.g.e.*, s. 669; Begdilo-Kiyani, *a.g.m.*, s. 59.

²⁸ Sedaketiş, *a.g.m.*, s. 12-13.

toplam silahlı kuvvet sayısının 8 bin kişi ile sınırlı olmadığı ve sayının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Genelde askeri geçmişi olan şahısların seçildiği Güney Polisi üyeleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri kıyafetleriyle Anglo-Persian Oil Company'nin sahibi olduğu binalarda ve Abadan Petrol Rafinerisi'nde çalışmaya başladılar. Savaş bitene kadar tıpkı bir işçi gibi çalışıp, aynı zamanda güvenliği sağladılar. Akşamları sokağa çıkmanın veya seyahat etmenin tehlikeli olduğu Huzistan'da, Güney Polisi'nin sağladığı yol güvenliği sayesinde bu tehlike ortadan kalktı. Yol güvenliği için kontrol noktaları kuran polisler, geçitleri kontrol edecek şekilde dağların zirvelerinde dahi karakollar inşa etti. Yol güvenliğinin sağlanmasındaki temel saik ise halkın huzurunu sağlamak değil, Abadan Petrol Rafinerisi'nin İran'ın iç bölgeleriyle olan bağlantısının güvence altına alınmasıydı. Güney Polisi tüm bu güvenlik önlemlerini alırken ekipman olarak da küçük bir ordu donanımına sahipti. Birlikler, motorlu kara araçları, personel taşıyıcılar, dağ topları, makineli tüfekler ve hatta savaş uçaklarına sahip olma imkânı elde etmişlerdi.²⁹

3. İngiltere'nin Güney Polisini Resmileştirme Çabaları

İngiltere, Güney Polisi'nin İran tarafından resmi olarak tanınması amacıyla birçok girişimde bulunmuştur. Bu girişimlerin sebebi ise Güney Polisi'ni İran'da kalıcı hale getirmek ve İngiltere'nin bölgede meşru askeri güç bulundurmak istemesidir. İran ise İngiltere'nin zaman zaman tehdit diliyle ilettiği bu talebi hiçbir zaman resmi olarak yerine getirmemiştir.³⁰Yalnızca İran'da 1916-1917 yılında sadrazamlık görevini yürüten ve İngiliz yanlısı tutumuyla bilinen Mirza Hasan (Vüsûkuddevle), Güney Polisi'nin resmi olarak tanındığını Tuğgeneral Sykes'a iletmiş, ancak Sadrazamın bu kararı İran Meclisi tarafından onaylanmamıştır.³¹ Daha önce ifade ettiğimiz üzere 1916 yılında İngiliz ve Ruslarla silahlı güç oluşturma konusunda anlaşma sağlayan Sadrazam Sipehdar'ın ardından 7 Ağustos 1916 tarihinde göreve gelen Vüsûkuddevle, selefinin imza attığı anlaşmayla ilgili bilgi sahibi olmadığını ilgili devletlere ilettili. Vüsûkuddevle'nin bu tavrının sebebi ise kamuoyunda İngilizlerin ve Rusların silahlı güç oluşturma isteğine karşı oluşan tepkiden çekinmesiydi. Nitekim Vüsûkuddevle, Güney Polisi'ni resmi olarak tanımak istemiyor, ama İngiltere'nin İran'a yapacağı maddi yardımlara da ihtiyaç duyuyordu. Bu meyanda Vüsûkuddevle, İngiliz ve Rus elçiliklerine mektup göndererek yeni anlaşma yapmaya istekli olduğunu, ancak bazı şartlarının bulunduğunu ifade etti. Vüsûkuddevle'nin sunduğu şartlar şu şekilde idi:

- 1- Bütün yabancı kuvvetler savaşın (Birinci Dünya Savaşı) bitiminden itibaren İran'dan ayrılacak.
- 2- İngiltere ve Rusya, İran'ın içişlerine karışmayacak.
- 3- Savaşın ardından üçüncü bir ülkenin subayları İngiliz ve Rus subayların yerini alacak.³²
- 4- Her iki devlet kendi aralarında veya üçüncü devletlerle, İran'ın bağımsızlığını tehlikeye atacak bir anlaşma imzalamayacak.³³

²⁹ Sedaketiş, *a.g.m.*, s. 16.

³⁰ Sykes, *a.g.e.*, s. 698.

³¹ Bagher Agheli, *Rûz-e Şomâr Târih-i Îrân ez Meşrûte tâ İnkilâb-i İslâmî*, Neşr-i Namak, C. 1, Tahran 1384 (2005), s. 117.

³² Söz konusu bu maddede, İran üzerinde siyasi ve ekonomik çıkarı bulunmayan herhangi bir devlete işaret edilmektedir.

³³ Muhammed Hasan Nia, "Vâkoneş-i Îrânîha be Teşkilât-ı İngilisî Polis-i Cenûb der Mıntika-yi Fars ve Diger Câhâ", *Fasıl-nâme-i Mütâlâat-ı Târihî*, Sale Nohom, Şomare 38, Payız 1391, s. 80-81; İngiltere ve Rusya'nın üç yıllık müzakerenin ardından 31 Ağustos 1907 tarihinde imzaladıkları anlaşmayla birlikte, İran'ı üç bölgeye ayırarak kendi imtiyaz alanlarını hem birbirlerine hem de üçüncü devletlere (Almanya) karşı garanti altına almışlardır. Beş maddelik bu anlaşmaya göre İran'ın kuzeyi Rus nüfuzuna, güneyi İngiltere nüfuzuna bırakılmıştır. Ülkenin orta kesimi ise tarafsız bölge olarak ilan edilmiştir. Ayrıca İngiltere ve Rusya, üçüncü bir ülkenin İran'a müdahalesine karşı da birlikte hareket etme kararı almışlardır. Bu meyanda, yukarıda bahsi geçen madde, İngiltere ve Rusya arasında yapılan anlaşmaya atfı

Vüsûkuddevle'nin ilgili devletlere ilettiği bu şartlar İran'ın gücü ile orantılı değildi. Nitekim İngiltere şartları kabul etmedi. Vüsûkuddevle ise İngiltere Temsilcisi Sir Charles Murray Marling'e mektup göndererek, hükümetinin Sykes liderliğindeki polis gücünü tanımaya hazır olduğunu, ancak bu gücün resmi olarak İran Devleti'ne bağlı olması gerektiğini bildirdi.

İngiltere'nin Tahran Büyükelçiliği 13 Şubat 1917 tarihinde İran Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, Tahran yönetiminin yerel yönetimlere General Sykes'a zorluk çıkarılmaması hususunda talimat verdiğini, ancak bu talimatların yetersiz olduğunu ilettiler. Büyükelçilik kendince tespit ettiği bu eksikliği gidermek için Tahran yönetiminden, Güney Polisi'ni tıpkı Kazak Tugayı gibi resmi olarak tanıdığına dair talimatı yerel yönetimlere göndermesini talep etti. Büyükelçilik telgrafta ayrıca, Güney Polisi'nin yetki olarak Kazak Tugayı ile eşitlenmesini ve bu sayede teşkilatlanma adına daha hızlı hareket edebileceklerini vurguladı. İran Dışişleri Bakanlığı ise İngiltere'nin bu talebine karşılık aynı gün gönderdiği cevapta "13 Şubat 1917 tarihinde gönderdiğiniz mektupta, General Sykes adına Güney Polisi'ni kurması için bizden bazı taleplerde bulunmuşsunuz. Şunu belirtmek isteriz ki şimdiye kadar İran ve İngiltere Devletleri arasında böyle bir anlaşma imzalanmamıştır. Fakat İran Devleti eski jandarma teşkilatının dağılmasının ardından İngiltere ve Rusya'nın onayını da alıp üçüncü bir ülkeden uzmanlar istihdam ederek yeniden bir teşkilat kurma şeklinde karar almıştır, ancak Avrupa'da savaş durumu olduğu için bu konuların ele alınması mümkün olmadığından şimdilik kararın uygulanması ertelenmiştir. General Sykes bir süre önce İran'ın güneyinde yeni silahlı teşkilat kurmaya başlamıştır. Şimdilik bu şahsı biz tanıyoruz, fakat İran Devleti'nin yetkisi altında tanıyoruz. Fakat İran Devleti Avrupa'daki savaş son bulur bulmaz, İngiltere'nin de onayını alarak ülkenin güneyinde yeni bir güvenlik teşkilatı kurma konusunu gündeme getirecektir." ifadeleriyle Güney Polisi'ni İran'dan bağımsız bir yapı olarak tanımadığını, ancak General Sykes'ı Güney Polisi'nin sorumlusu olarak kabul ettiğini belirtmiştir. Ancak İngiltere, Güney Polisi'nin resmi olarak tanınması hususundaki taleplerinden vazgeçmemiştir.³⁴

Vüsûkuddevle'nin, maddi yardımları almak için ortaya koyduğu bu hamle başkent Tahran'daki milliyetçi ve demokrat gruplar arasında tepkiye yol açmıştır. Bu gruplar daha sonra "Ceza Komitesi"³⁵ adında küçük bir örgüt kurarak İngilizlere ve Ruslara casusluk yaptıklarına inandıkları etkili kişilere suikast düzenlemeye başlamışlardır.³⁶ Bu doğrultuda Tahran Tahlil Ambarı Başkanı Mirza İsmail Han Şirazi, İngilizlere ve Ruslara tahlil satacağı suçlamasıyla öldürülmüştür. Ayrıca İngiliz yanlısı tutumuyla bilinen Asr-ı Cedid gazetesinin müdürü Metinüssaltana lakaplı Abdülhamid Sekafi, din adamı Muhsin Müctehid ve Sadrazam Vüsûkuddevle'nin damadı Reza Müntahabüddeve suikaste kurban gitmiştir.³⁷

yapmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Hüseyin Nazım, *Rus ve İngilizler İran'da*, Çev. Feramerz Muhammedpur, İntişârat-ı Merkez-i Esnad-ı İnkılab-ı İslâmi, Tahran 1380 (2001), s. 42-43.

³⁴ Han Baba Beyani, "Polis-i Cenûb (S.P.R) (Mustened be Esnâd-ı Siyâsî ve Târîhî)", *Berresiha-yi Târîhî*, Şomare 79, Sal 1357, s. 44-51.

³⁵ İran Meşrutiyet Devrimi'nde rol oynayan Mirza İbrahim Han Mönşizade, Esedullah Han Ebulfettahzade ve Muhammed Nazerhan Mişkâtülmemâlik tarafından 1916 yılında kurulan Ceza Komitesi'nin temel amacı, İngiliz ve Ruslarla iş birliği yapan etkili şahıslara suikast düzenlemektir. Ülkenin kurtuluşunu yasadışı yöntemlerle sağlama amacı güden ve genel başkanlığını Mişkâtülmemâlik'in yaptığı komite, temelde üç ana bölümden oluşmaktaydı. Birinci bölümün başkanı Mirza İbrahim Han Mönşizade idi ve bu bölüm suikast listesi hazırlamakla görevliydi. Listenin onaylanması iste Genel Başkan Mişkâtülmemâlik'in yetkisi dahilindeydi. İkinci bölüm icra komitesi şeklindeydi ve bu komitenin başkanlığını Ebulfettahzade yapmaktaydı. Yine Mişkâtülmemâlik'in sorumluluğunda olan üçüncü komite ise mali işleri yürütmekle görevliydi ve suikastçilere ödenecek paralar ile propaganda için kâğıt temini bu komitenin sorumluluğunda bulunmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Cevad Tebrizi, *Esrâr-ı Târîhî Komite-yi Mücâzât*, Çaphane-yi Kavyan, Tahran 1362, s. 13; Alireza Ali Sufi-Abbasali Azerniyuşeh-Ebulfettah Mümin, "Mirza İbrahim Han Mönşizade ez Meşrute ta Komite-yi Mücazat", *Mecelle-yi Pejûheşha-yi Târîhî İran ve İslam*, Şomare 10, Bahar-Tabistan 1391, s. 14-15.

³⁶ Nia, a.g.m., s. 81.

³⁷ Sufi-Azerniyuşeh-Mümin, a.g.m., s. 16; Tebrizi, a.g.e., s. 52.

Vüsûkuddevle'nin ardından sırasıyla Sadrazam olan Muhammed Ali Han (Alâüssaltana), Sultan Abdülmecid Mirza Atabek-i Azâm (Aynüddeve), Mirza Hasan Müstevfiyülmemalik ve Necef Kuli Han Bahtiyari (Samsamüssaltana) dönemlerinde de Güney Polisi İran makamlarınca resmi olarak tanınmamıştır. Özellikle Sadrazam Alâüssaltana ve Müstevfiyülmemalik dönemlerinde, İngiltere'nin Güney Polisi'nin resmi olarak tanınması gerekliliğini ifade eden notalarına, İran'ın Güney Polisi'ni yabancı bir güç olarak telakki ettiği ve dolayısıyla ülkenin bağımsızlığını zedelediği şeklinde cevaplar verilmiştir. İran'ın Güney Polisi ile ilgili bu tavrı polis teşkilatı içerisinde huzursuzluğa yol açarak firar girişimlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Vüsûkuddevle'den sonra iş başına gelen hükümetlerin yaklaşımında, kabinede milliyetçi düşünceye sahip siyasetçilerin varlığı etkili olmuştur.³⁸ Özellikle Sadrazam Alâüssaltana'nın iktidar olduğu Temmuz 1917'de İngiltere'ye iletilen mesajda, İran'ın Güney Polisi'ni resmi olarak tanımamasının mümkün olmadığını ve ülkesinin İngiltere'nin çıkarlarını gözetirken diğer yandan da bağımsızlığını koruması gerektiğini belirten cevaplar verilmiştir.³⁹ Yine Sadrazam Alâüssaltana liderliğindeki İran kabinesi 23 Ağustos 1917 tarihinde İngiltere'nin Tahran Büyükelçisine verilmek üzere hazırladığı mektupta, Güney Polisi'nin yanı sıra İran'ın İngiltere ve Rusya dışında üçüncü bir ülkenin yardımıyla silahlı bir güç oluşturma talebini yinelemiş ve bu konuda İngiltere'nin tepkisini öğrenmeye çalışmıştır. Ayrıca hükümet, mektubu iletmekle görevli diplomata şu talimatları vermiştir:

*"Eğer İngiltere, 'Sykes'a daha önce bir yazı yazmıştınız, o da zaten bir süredir bir güç kurmuş, neden onu takviye etmek yerine yeni bir güç kurmak istiyorsunuz' diye soru sorarsa şu şekilde cevap verilecektir; 'Çünkü ona gönderilen yazı eksiktir ve tam bir yazı değildir; ayrıca İran Anayasası'na aykırıdır. Burada bize hak vermelisiniz ki hükümetin böyle bir anlaşmayı imzalamaya yetkisi yoktur ve İran Devleti İngiltere'nin menfaatlerini gözetmediği gibi kendi egemenliğinden vazgeçemez ve anayasayı uygulamayı bir kenara koyamaz. Bu nedenlerden dolayı hükümet söz konusu yazıyı bir kenara koymak ve onu göz ardı etmek istiyor, çünkü bu, söylediğimiz gibi yasalara aykırıdır ve İran'ın isteği güneyde barışı ve bağımsızlığı sağlamaktır."*⁴⁰

Yukarıda görüldüğü gibi dönemin sadrazamı Alâüssaltana, önceki sadrazamlardan Sepehdar ve Vusûk'un Güney Polisi'ni resmi olarak tanıdıklarına işaret eden telgraflarını onaylamaya yetkilerinin olmadığı ve bunun anayasaya aykırılık teşkil ettiği uyarısında bulunmuştur. İngiltere'nin Tahran Elçiliği ise Güney Polisi'nin Sadrazam Sepahdar döneminde imzalandığını, Sadrazam Vusûk döneminde de onaylandığını ifade ederek, söz konusu polis gücünün resmiyette İran'a bağlı olduğunu, bu nedenle İran'ın bağımsızlığının zedelenmesi konusunun anlaşamadığını belirtmiştir. Ancak Alâüssaltana 26 Eylül 1917 tarihinde İngiltere'nin Tahran Elçiliği'ne ilettiği mektupta, İngiltere tarafından idare edilen Güney Polisi'nin kamuoyunda tepkiyle karşılandığını ve yine kamuoyunda İran'ın bağımsızlığını kaybettiği algısının hâkim olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Alâüssaltana, Güney Polisi yerine tarafsız üçüncü bir ülkeden temin edilecek danışmanlar vasıtasıyla yeni bir silahlı gücün kurulmasının kamuoyundaki tepkiyi yatıştıracağı inancını taşıdığını ve bu talebinin kabul edilmesinin her iki devletin de menfaatine olacağını dile getirmiştir.⁴¹

İngiltere yalnızca Güney Polisi'nin resmi olarak tanınması yönünde girişimde bulunmamış, söz konusu milis kuvvete meşruiyet kazandıracak farklı taleplerde de bulunmuştur. General Sykes'ın İran Şahı ile görüşürülmek istenmesi ve yine Sykes'ın bayramlarda ordu mensupları ile Kazak Tugayı subaylarının yer aldığı protokole dahil edilmek istenmesi bu taleplerin başında gelmektedir. Ancak İran Hükümeti, tüm bu talepleri geri çevirmiş ve Güney Polisi'ne meşruiyet kazandıracak adımları atmaktan kaçınmıştır. Bu noktada yukarıda da örnekleri görüldüğü üzere

³⁸ Sykes, *a.g.e.*, s. 698.

³⁹ Beyani, *a.g.m.*, s. 44-51.

⁴⁰ Beyani, *a.g.m.*, s. 53-54.

⁴¹ Beyani, *a.g.m.*, s. 54-56.

Sadrazam Alâüssaltana, Güney Polisi ile ilgili katı bir tutum sergilemiştir ve hatta Güney Polisi'ne alternatif yeni bir silahlı güç kurma teklifini sık sık İngiliz makamlarına iletmiştir. Bu meyanda Alâüssaltana 3 Ekim 1917 tarihinde İngiltere Büyükelçiliğine gönderdiği mektupta, Sykes önderliğinde kurulan Güney Polisi'nin geçici bir şekilde tanınmasının dahi mümkün olmadığını ve hükümetinin, Güney Polisi ile aynı üniformayı giyen ve İran yasaları ile uyumlu yeni güvenlik gücü kurma niyeti taşıdığını yinelemiştir. Sadrazam ayrıca Güney Polisi içerisinde yer alan İngiliz ve Hint subayların geri çağrılmasını ve polis gücünün komutasının Fars Eyaleti Valisi'ne devredilmesini istemiştir. Bunun yanı sıra General Sykes tarafından el koyulan İran'a ait silahlar ile mühimmatın da yine Fars Eyaleti Valisi'ne teslim edilmesini talep etmiştir. Ancak İran'ın bu talepleri İngiltere tarafından kabul edilmemiş ve Güney Polisi gayri resmi olarak faaliyetlerine devam etmiştir.⁴²

İran'ın Güney Polisi'ni resmi olarak tanıma konusunda takındığı müphem tavır 1918 yılına kadar sürmüştür. Ancak Samsamüssaltana'nın ardından 25 Temmuz 1918 tarihinde yine İngiltere'nin talebi doğrultusunda bir kez daha sadrazamlık koltuğuna oturan Vüsûkuddevle, Güney Polisi'nin meclis kararıyla tanınması için İngiltere'ye yeni bir fırsat oluşturmuştur. Nitekim Vüsûkuddevle'nin ikinci sadrazamlığı döneminde İngiltere ile Güney Polisi'nin resmi olarak tanınmasını dahi önemsiz kılacak bir anlaşma imzalanmıştır.⁴³

4. Güney Polisi'nin Ülkede Meydana Getirdiği Huzursuzluklar

İran'ın güneyinde İngilizlere karşı duyulan nefret Güney Polisi'nin kurulmasından öncesine dayanmaktadır. Nitekim Fars Vali Vekili Habibullah Han Kavamülmülk, 1912 yılında Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği raporda Kaşkay Türklerinin Lideri Sovletüddevle Kaşkai'nin, Şiraz'da etkin din adamlarından Ayetullah Hacı Mirza İbrahim Şerif ve Ayetullah Şeyh Cafer Mehalati ile birlikte, güneydeki İngiliz askerlerine saldıracağı bilgisini verdi. Zaman zaman İngilizlere düzenlenen saldırılar hiçbir zaman savaş boyutunda olmadı. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve İngiliz donanmasının Fars Körfezi'ne gelmesi üzerine olayların seyri değişti. Bu durum Buşehr'de etkin Ayetullah Seyyid Abdullah Beladi, Seyyid Murtaza İlmelhâdi ve Şeyh Muhammed Hüseyin Berazani ile bölge halkını rahatsız etti. Ayrıca 1850'li yıllardan bu yana İran'ın güneyinde İngilizlerle mücadele eden Tengestaniler de İngiliz donanmasını hoş karşılamadı. İngilizlerin 1915 yılında Buşehr'e asker çıkarmasıyla birlikte bölgesel manada savaş başladı ve İngilizler ilk mağlubiyetini Delva kentinde aldı.⁴⁴ Birinci Dünya Savaşı sırasında ise bölgede yağma girişimleri başlatan Güney Polisleri, Yezd'de köylerden haraç almaya ve karşı gelenleri idam etmeye başladı. Polisler yalnızca Yezd'de değil, Fars Eyaleti'nde de şiddet eylemlerinde bulundu.⁴⁵ Sık sık yaşanan yağma olaylarından dolayı İran Dışişleri Bakanlığı

⁴² Beyani, a.g.m., s. 57-61.

⁴³ 9 Ağustos 1919 tarihinde imzalanan anlaşma İngiltere'ye, İran'a borç verilmesi karşılığında ülke gümrüklerini ipotek altına alma hakkı tanıyordu. İngiltere anlaşmada yazılı olmayan maddeye göre anlaşmada imzası bulunan Sadrazam Vüsûkuddevle, Ekber Mirza ve Dışişleri Bakanı Nukretüddevle Firuz'a 200 bin pound rüşvet vermeyi kabul ediyordu. Ayrıca yaşanacak olumsuz gelişmelere karşın yine bu üç isme İngiltere'ye iltica etme hakkı tanıyordu. Nitekim İngiltere, dönemin İran Hükümdarı Ahmed Şah'a da Vüsûkuddevle'yi tekrar sadrazamlığa getirmesi şartıyla aylık 15 bin tümen rüşvet vermeyi taahhüt etti. Anlaşmanın mimarı Lord Curzon'un anlaşmayla ilgili İngiliz kabine üyelerine dağıttığı notta kullandığı "Biz İran'ın güneybatısı köşesinde Britanya Deniz Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını temin için amaçlanmış olan yoğun petrol bölgelerine sahibiz ve bu anlaşma bizi dünyanın bu bölümünde önemli menfaatlere sahip bir devlet yapmıştır." şeklindeki ifadeleri İngiltere'nin anlaşmaya verdiği önemi ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Sonuç itibarıyla İngiltere ile İran arasında imzalanan bu anlaşma Amerika ve Fransa'nın karşı çıkması üzerine 21 Şubat 1920 tarihinde lağvedildi. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Yılmaz Karadeniz, "İran'ın Bağımsızlığının Curzon'a Teslim Edilmesi: 1919 İngiltere-İran Anlaşması ve Sadrazam Mirza Hasan Vusûk", *Turkish Studies*, Vol 6/3, Summer 2011, s. 1015-1025; Muhammed Ali Muvahhid, *Hâb-ı Aşufteni Neft; Doktor Musaddık ve Nühzet-i Milli-yi İrân*, Neşr-i Karname, Tahran 1392, 5. Baskı, s. 53.

⁴⁴ Sekine Kaşani-Azimet Babadi, "Berresi-yi Zemîneha-yi Şeklgîrî Polis-i Cenûb", *Fasılname-yi Cond-i Şapur*, Danişgah-i Şehid Çamran Ahvaz, Sale Yekom, Şomare 1, Bahar 1394 (İlkbahar 2016), s. 56.

⁴⁵ Begdilo-Kiyani, a.g.m., s. 63.

İngiltere'nin Tahran Büyükelçiliğine durumun vahametini izah eden bir not gönderdi. Bilgi notunda şu ifadeler yer alıyordu:

*"Bu gayri resmi kuvvetin varlığının iki devlet arasındaki dostluğun ilerlemesine fırsat vermediği bilinmelidir. Son zamanlarda düşman ülkelerin (Almanya, Osmanlı Devleti) İran'a saldırmasının nedeni de bu kuvvetin ülkedeki varlığıdır. Fars, Kirmanşah ve Gilan'daki hadiseler başta olmak üzere maddi-manevi zararın sebebi de aynı kuvvettir. Eğer bu sorun ortada olmasaydı İran tarafsız kalarak tüm ülkelerle dostluğunu koruyabilir ve reformlarını gerçekleştirebilirdi. Umarım sorunun çözümünün önemi ve aciliyeti anlaşılır."*⁴⁶

Tahran'daki İngiliz Büyükelçiliği ise söz konusu bu şikâyete kayıtsız kaldı. Büyükelçilik, Tahran'ın otoritesinin İran'ın güneyinde hissedilmediğini ve dolayısıyla Güney Polisi'nin savaş son bulana kadar İngiliz çıkarlarına hizmet etmeye devam edeceği cevabını verdi. Ayrıca Büyükelçilik, söz konusu milis kuvvetin resmi olarak tanınacağı tehdidini dile getirmekten de kendini alıkoyamadı.⁴⁷ İran Hükümeti ise Güney Polisi'ni kaldırmaya gücünün yetmeyeceğinin farkındaydı, bu nedenle milislerin yerel halkla çatışmasının önlenmesi için birtakım girişimlerde bulundu. Bu meyanda, çatışmaların durdurulması için Sovletüddeve Kaşkai'ye aracılar gönderen İran Hükümeti, istediği anlaşma zeminini meydana getiremedi. Sovletüddeve Kaşkai, araçılara verdiği cevapta kullandığı *"Ben Kaşkayların liderliğini bırakmaya hazırım. İngilizlere 200 bin tümen vereyim, onlar da İran'dan tamamen ayrılınsınlar. Benim tek istediğim budur. Eğer Güney Polisi bir an evvel kaldırılmaz ve Fars Eyaleti'nden çıkarılmazsa onlarla savaşmaya her zaman mecbur olacağım."* şeklindeki ifadeyle mücadeleyi sürdüreceği mesajını ilettili.⁴⁸ Ancak bir müddet sonra Sadrazam Hasan Vüsûkuddevle'nin, Güney Polisi'ni resmi olarak tanıdığına dair bilginin yayılması⁴⁹ ve İngilizlerin İran'ın güneyine ilave askeri birlikler getirmesi üzerine 1917 yılında Sovletüddeve Kaşkai ile İngilizler arasında anlaşma zemini oluştu. Yapılan anlaşmayla birlikte, Şiraz-Kazerun yolunun güvenliğinin Sovletüddeve Kaşkai ve Güney Polisi tarafından sağlanması karşılığında çatışmalara son verildi.⁵⁰ İngilizler ile Kaşkai arasında yapılan anlaşma İngilizler açısından oldukça önemliydi. Nitekim bölgede kendilerine karşı koyan en büyük güç Kaşkay Türkleri idi ve bu anlaşmayla birlikte İngiltere diğer aşiretlerle daha rahat mücadele etme imkânına kavuştu.⁵¹

Güney Polisi üyelerinin geneli sabıkalı kişilerden oluşmaktaydı. Bölgenin güvenliğini sağladıkları için, böylece asıl iç güvensizlik kaynağı olan kendilerini etkisizleştirmişlerdi. Ancak bu durum fazla uzun sürmedi ve polisler yine birtakım yağma girişiminde bulundu. Bunun üzerine, ülkede yabancı varlığına karşı olan Sovletüddeve Kaşkai⁵², hükümet yetkililerini durumdan haberdar etti. Ancak hükümet tarafından herhangi bir girişimde bulunulmadı. Bunun üzerine Sovletüddeve Kaşkai ile Nâsireddivan Kazeruni beraberindeki Kaşkay Türkleri ve Kazerunilerle birlikte Buşehr-Şiraz yolunu kontrol altına almak amacıyla 1917 yılındaki anlaşmayı ihlal ederek Güney Polisi'ne saldırılar düzenledi.⁵³ Güney Polisleri bu saldırılara karşılık Nâsireddivan Kazeruni'nin yönetimindeki karakolları bastı. Ancak İngiliz milislerin bu hareketi, Kazeruni ve Kaşkai'yi durdurmaya yetmedi. Kaşkai Mayıs 1918'de 4 bin 500 Kaşkay Türkü ile birlikte İngilizlere yeni bir saldırı başlattı. Bu saldırılar sonucunda İngiliz

⁴⁶ Rebabe Mutekidi, *Neft ve Zindegi*, İntişâr'at-ı İdare-i Kol Revabet-i Umumi Vezaret-i Neft, Tahran 1397, s. 179.

⁴⁷ Mutekidi, *a.g.e.*, s. 179.

⁴⁸ Kaşani-Babadi, *a.g.m.*, s. 58.

⁴⁹ Sykes, *a.g.e.*, s. 668-669.

⁵⁰ Sefiri, *a.g.e.*, s. 138.

⁵¹ Sykes, *a.g.e.*, s. 673.

⁵² Kaşkai'yi kinci ve şüpheci biri olarak tanımlayan Tuğgeneral Sykes, kendisinin İran'ın güneyinde taşsız krallık yürüttüğünü ve bölgedeki çıkarlarının zedelenmesi sebebiyle İngilizlere karşı mücadeleye giriştiğini ifade etmektedir. Bkz.: Sykes, *a.g.e.*, s. 671.

⁵³ Arash Khazeni, *Tribes and Empire on the Margins of Nineteenth Century Iran*, University of Washington Press, Seattle and London 2009, s. 117.

kuvvetlerinden 700 kişi hayatını kaybetti.⁵⁴ Kaşkayların toplam askeri gücü 5 bin kişiden oluşmakta ve 25 bin adet silahtan ibaret idi. Ancak Güney Polisi komutanı Tuğgeneral Sykes'ı bile hayran bırakan bir cesarete sahiplerdi ve bu nedenle bölgede İngilizlerin karşısında duran en örgütlü yapı olarak mücadelelerini sürdürdüler.⁵⁵

Güney Polisi'ne en güçlü muhalefeti bölgede yaşayan Kaşkay Türkleri ile diğer aşiretlerin gösterdiği ifade edilmişti. Buna ilave olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında Seyyid Abdullah Lari ve Şeyh Muhammed Cafer Mehalati de İngilizlere karşı cihad ilan ederek hem Şiraz hem de İran'ın güneyinde bulunan bütün halkı İngilizlere karşı mücadeleye davet etti.⁵⁶ Bu cihad ilanına bölgede etkin 12 din adamı da destek verdi ve İngilizlere karşı halk hareketi meydana getirmek istendi.⁵⁷ Cihad ilanıyla başta Şiraz olmak üzere bölgede İngilizlere karşı büyük bir nefret oluştu. Sykes oluşan bu nefreti "*Şiraz halkı mollalar tarafından İngilizler aleyhine kışkırtıldı ve silahlı mücadeleye davet edildi. Şiraz'da Hintlere ve hatta Güney Polisi ile iltisaklı şahıslara saldırılar gerçekleşmeye başladı. Tüm ticarethaneler kapatıldı. Mollalar, İngilizler ile bağlantılı herkesin öldürülmesinin caiz olduğunu ilan etti ve büyük küçük herkes sokaklara döküldü.*" ifadesiyle dile getiriyordu.⁵⁸ Ayrıca Fars Eyaleti Valisi Muhaber Saltana'nın Almanya yanlısı tutumu yine İngilizlerin bölgedeki faaliyetlerinde istediği başarıyı elde etmesinin önünde engel oldu. Tüm bu muhalefete ve silahlı güce karşı İngilizler Abadeh, Kazerun, Şiraz ve Firuzabad'da oluşturdukları cephe hatları ile mücadele etmeye çalıştı.⁵⁹

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda ilan ettiği Cihad-ı Ekber'in, İran'ın batı bölgeleri başta olmak üzere ülkenin güneyinde de önemli yansımaları olmuştur. Her ne kadar İran Hükümeti, savaşta tarafsız olduğu gerekçesiyle Osmanlı Devleti'nin cihad ilanını duyurma faaliyetlerine engel olmaya çalışsa da bunda tam anlamıyla başarı sağlayamamıştır. Özellikle İran'da yayın yapan ve İngilizlere yakınlığıyla bilinen *Ruznâme-yi Re'd* ve *Ruznâme-yi Asr-ı Cedid* dışındaki gazeteler, Müslüman kimliğinden dolayı Osmanlı Devleti lehine yayınlar yapmış ve bu yayınlar halkta karşılık bulmuştur. Dolayısıyla İran'da özellikle de Şiraz'da bulunan din adamlarının cihad ilanında hem Almanya hem de Osmanlı Devleti'nin faaliyetlerinden nişaneler görmek mümkündür. Nitekim dönem itibarıyla Osmanlı Devleti'nin kontrolünde bulunan Necef ve Kerbala ulemalarından Mehmet Kazım, Seyyid Nasr ve Mehmed Nefi Şirazi'nin Cihad-ı Ekber ile ilgili fetvaları İran'ın her bölgesine ve özellikle toplumda karşılığı olan şahıslara gönderilmiştir.⁶⁰ Ayrıca yukarıda zikredilen ve doğduğu kent Necef ile kişisel bağları bulunan Seyyid Abdullah Lari ve Şeyh Muhammed Cafer Mehalati'nin Şiraz'da İngilizlere karşı ilan ettiği cihad ile yayınlamış oldukları bildiriler, İran'ın güney kesiminde Osmanlı Devleti'nden daha etkin olan Almanlar ve birlikte hareket ettikleri Demokrat Parti üyeleri vasıtası ile dağıtılmıştır. Bu meyanda Demokrat Parti'nin, Fars Eyaleti'ne bağlı Abadeh şubesinin almış olduğu kararlar oldukça dikkat çekicidir. Demokrat Parti, özellikle Güney Polisi'nin yapmış olduğu hukuksuzlukların ve karıştıkları şiddet olaylarının abartılarak propaganda malzemesi olarak kullanılmasını ve Cihad-ı Ekber ile Şiraz alimlerinin bildirimlerinin her yere dağıtılması için yoğun çaba sarfedilmesi kararlarını almıştır. Bu noktadan bakıldığında Cihad-ı Ekber'in, Almanlar

⁵⁴ Kaşani-Babadi, a.g.m., s. 57.

⁵⁵ Sykes, a.g.e., s. 670-671.

⁵⁶ Şia'nın Caferiyye mezhebine göre farklı bir ülkede İslam'ı yaymak için yapılacak olan cihad, yalnızca Masum İmam'ın iznine tâbidir. Masum İmam gaybet halinde olduğundan söz konusu tebliğ manasındaki cihadın ilanı mümkün değildir. Ancak düşman ülkenin saldırısı halinde cihad ilanı için Masum İmam'ın izni aranmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ahmet Özel, "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 528.

⁵⁷ Sedaketiş, a.g.m., s. 16.

⁵⁸ Nia, a.g.m., s. 84.

⁵⁹ Sedaketiş, a.g.m., s. 16.

⁶⁰ Rıdvan Ayaydın, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İran'da Cihad-ı Ekber Faaliyetleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2016, s. 102-160; Begdilo-Kıyanipur, a.g.m., s. 53

vasıtası ile İran'ın güneyinde etkili bir enstürüman haline getirilmeye çalışıldığı ve kısmen başarılı olduğu görülmektedir.⁶¹

Güney Polisi, İran'ın güneyinde kendilerine karşı oluşan muhalif gruplarla mücadele ederken bir yandan da kendi içindeki subaylar arasında yaşanan gerginliklere tanık oldu. Gerginliklerin sebebi ise İranlı subayların Hint subaylardan emir veya talimat almak istememesiydi. İranlı subaylar, büyük bir medeniyetin parçası oldukları düşüncesinden hareketle, hakir gördükleri Hint subayları görmezden gelme eğilimindeydiler. Hint subaylar ise kendilerini İngiliz subayı telakki ettiğinden İranlı subaylara üstenci tavır sergiliyorlardı. Tüm bu sebepler polis gücü içerisinde hizipleşme meydana getiriyor, bu da Hint subayların köylerdeki adli olaylara yaklaşımını etkiliyordu. Hint subaylar özellikle hırsızlık gibi adli olayların çözümünde toplu cezalandırma yöntemini kullanıyor ve bu yöntemleri genellikle şiddet içerikli oluyordu. Bu durum bölge halkının Güney Polisi'nden nefret etmesi için yeterli bir sebepti. Bu bağlamda İranlı bazı Güney Polisi mensuplarının kaleme aldığı hatıratlardaki ifadeler oldukça ilginçtir. İranlı subaylar anılarında, Hint subayların insan onurunu zedeleyen acımasız davranışlarda bulduklarından ötürü korku içinde görev yaptıklarını ifade etmektedir. Ayrıca İngilizlerin Hint subaylardan, Müslümanlar gibi görünmelerini istedikleri ve bu sayede halkın tepkisinin hedefi olmaktan kaçınmaya çalıştıkları da dile getirilmektedir.⁶²

Güney Polisi, zamanla İran Devleti başta olmak üzere halkın ve din adamlarının öfkesinin hedefi haline geldi ve Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından Aralık 1921'de lağvedildi.⁶³ İngiltere için hayati öneme sahip ekonomik varlıkların korunmasına önemli katkılar sunan bu milis gücü, meydana getirdiği rahatsızlıklardan dolayı kaldırılmadı. Asıl sebep Rusya'nın, 1917 yılındaki Bolşevik Devrimi sonrası İran'daki Kazak Tugayı'na desteğini çekmesi ve savaş sonrası İngiltere ekonomisinin yıpranmasıydı. Nitekim İran'da Rusya'ya karşı güç dengesi oluşturma gayreti içerisinde olan İngiltere, Kazak Tugayı'nın etkisizleştirilmesini fırsat bilerek mali açıdan kendisine yük olan Güney Polisi'ni tasfiye etmeyi uygun gördü.⁶⁴ Ayrıca İngiltere, İran'da yeni bir siyasi figür olan Savunma Bakanı Rıza Han'ın başkentte etkin olmaya başlamasıyla birlikte petrol varlıkları için kendisine güvence sağlayacağı inancı taşımaktaydı.⁶⁵ Tüm bu gerekçeler Güney Polisi teşkilatının lağvedilmesine sebep oldu. Sonuç olarak milis kuvvetin ortadan kalkmasıyla birlikte, Güney Polisi üyesi birçok kişi, Anglo-Persian Oil Company'nin işçisi olarak çalışma hayatına işçi statüsünde devam etti.⁶⁶

Sonuç

Güney Polisi, İngiltere'nin kontrolündeki Abadan Petrol Rafinerisi ve petrol boru hatlarını Almanya ve Osmanlı Devleti'nden gelecek olası saldırılara karşı korumakla görevlendirilmiş olmasına rağmen farklı amaçlara da hizmet edecek şekilde faaliyet göstermiştir. Bu amaçların başında, İran'ın petrol bakımından zengin güney bölgelerinde kendi nüfuz alanını oluşturarak, politik anlamda İngiltere'ye bağlı ve güvenliğin Güney Polisi tarafından sağlandığı bir yapı oluşturma niyeti gelmektedir. Nitekim İngiltere bölgede önemli bir güce sahip, Arap kökenli yerel lider Şeyh Hazel üzerinden bu girişimini hayata geçirmeye gayret etmiş, ancak Rıza Şah'ın merkeziyetçi politikası gereği yerelde etkili silahlı grup veya aşiretleri etkisiz hale getirme çabasıyla başarısızlığa uğramıştır. Ayrıca İran Devleti'nin, İngiltere'nin tüm çabalarına karşın Güney Polisi'ni resmi olarak tanımaması da bu başarısızlığın önemli gerekçelerinden biridir. Bu meyanda Güney Polisi, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin karşısında yer alan

⁶¹ Sedaketiş, a.g.m., s. 19-20.

⁶² Sefiri, a.g.e., s. 141-142.

⁶³ Begdilo-Kıyanipur, a.g.m., s. 63.

⁶⁴ Mutekidi, a.g.e., s. 194.

⁶⁵ Alem, a.g.e., s. 56.

⁶⁶ Mutekidi, a.g.e., s. 194.

devletlerle mücadele etmek yerine, ülkenin güneyindeki aşiretlerle çatışmak durumunda kalmıştır. Çünkü Almanya ve Osmanlı Devleti, İran'ın güneyine doğrudan etkili bir saldırı girişiminde bulunamamıştır. Bu nedenle Güney Polisi'nin odak noktası haline gelen bölgedeki aşiretler, bu silahlı gücün yukarıda bahsi geçen büyük hedefe yani bağımsız bölge oluşturma gayesine yaklaşmasının kısmen de olsa önüne geçmiştir. Buna rağmen Güney Polisi'nin, İran'ın güneyindeki İngiliz ekonomik çıkarlarının korunmasına sunduğu katkı yine de önem arz etmektedir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve Osmanlı Devleti ajanları Kirman eyaleti başta olmak üzere ülkenin güneyindeki aşiretleri İngiltere'ye karşı kışkırtmak için yoğun faaliyetlerde bulunmuş ve zaman zaman da başarılı olmuşlardır. Bu bağlamda, Güney Polisi lideri Tuğgeneral Sykes, İran tarihini konu alan eserinde, bir zamanlar İngiltere'nin İran'daki müttefiki olan Bahtiyari aşiretinin, Almanya ve Osmanlı Devleti'nin propagandası sonucu kendilerine düşman olduğunu hatırlatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Güney Polisi İngiltere için hayati öneme sahip alanların korunmasında en az İngiltere ordusu kadar önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

Esnâd-ı Neft, İdare-i Koll-i İntişarat ve Tebligat-ı Vezaret-i Harice, Tahran 1330, C. 1, 1330.

BEYANÎ, Han Baba, "Polis-i Cenub (S.P.R) (Mustened be Esnad-ı Siyasi ve Tarihi)", *Berresiha-yi Târihi*, Şomare 79, Sal 1357, s. 43-76.

B. Araştırma ve İnceleme Eserleri

AGHELÎ, Bagher, *Rûz-e Şomâr Târihi-î Îrân ez Meşrûte tâ İnkılâb-i İslâmî*, Neşr-i Namak, C. 1, Tahran 1384.

ALÎ SUFÎ, Alireza-Abbasali Azerniyuşeh-Ebulfettah Mümin, "Mirza İbrahim Han Mönşizade ez Meşrute ta Komite-yi Mücazat", *Mecelle-yi Pejûheşha-yi Târihi-î Îrân ve İslâm*, Şomare 10, Bahar-Tabistan 1391.

ALEM, Mustafa, *Neft, Kodret ve Usûl; Peyâmedha-yi Kudetâ-i 28 Mordad*, Çev., Gulam Muhsin Salihyar, İntişarat-ı Çapheş, Tahran, 1377.

AVERY, Peter William, *Târihi-î Muâsır-ı Îrân*, Çev., Muhammed Refii Mehrabadi, Müessese-i İntişarat-ı Etayi, Tahran 1373.

AYAYDIN, Rıdvan, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İran'da Cihad-ı Ekber Faaliyetleri*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2016.

BEGDİLO, Reza-Murad Kiyanipur, "Vakavi İlel Teşkil ve Peyâmedha-yi Polis-i Cenûb-ı Îrân", *Fasılname-i İlm-i Târihi/Mütâlaât-ı Târihi-î İntizâmî*, Sale Dovvom, Şomare 5, Tabistan 1394, s.45-66.

BOLAT, Gökhan, "Anglo-Persian Oil Company'den British Petroleum'a (BP): İngiltere'nin İran'daki Petrol Macerası", *History Studies*, Vol. 5, Issue 2, A Tribute of Prof. Dr. Halil İnalçık, Mart 2013, s. 57-77.

ERDOĞAN, Hanife, "Kozaklar: Milli Kimlik ve Sosyo-Kültürel Yaşam", *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, C. 13, S. 32, s. 1426-1440, DOI <https://10.12981/mahder.812844>

FİRUZENDE, Mesud, *Târihi-î Sınâat-ı Neft-i Îrân 1280 ta 1357*, İntişarat-ı İdare-i Kol Revabet-i Umumi Vezaret-i Neft, Tahran 1398.

KARADENİZ, Yılmaz, "İran'ın Bağımsızlığının Curzon'a Teslim Edilmesi: 1919 İngiltere-İran Anlaşması ve Sadrazam Hasan Vusûk", *Türkish Studies*, Vol 6/3, Summer 2011, s. 1015-1025.

KAŞANÎ, Sekine-Azimet Babadi, "Berresi-yi Zeminha-yi Şeklgiri Polis-i Cenub", *Fasılname-yi Cond-i Şapur*, Sale Yekom, Şomare 1, Bahar 1394.

KHAZENÎ, Arash, *Tribes and Empire on the Margins of Nineteenth Century Iran*, University of Washington Press, Seattle and London 2009.

MEHDEVÎ, Abdülreza Huşeng, *Revâbet-i Hâricî-yi Îrân*, Çap-i Dovvom, Tahran 2535 Şahinşahi.

MUTEKİDİ, Rebabe, *Neft ve Zindegi*, İntişâr'at-ı İdare-i Kol Revabet-i Umumi Vezaret-i Neft, Tahran 1397.

MUVAHHİD, Muhammed Ali, *Hâb-ı Aşufte-yi Neft; Doktor Musaddık ve Nühzet-i Milli-yi İran*, Neşr-i Karname, 5. Baskı, Tahran 1392.

- NAİBPUR, Muhammed-Sirvan Hasruzade- Lokman Meliki, “Caygah-i Polis-i Kazak der İran”, *Fâsilnâme-i Mütâlaât-ı Târih-i İntizâmî*, Sale Evvel, Şomare 1, Tabistan 1393, s. 33-44.
- NAZIM, Hüseyin, *Rus ve İngiliz der İran*, Çev. Feramerz Muhammedpur, İntişârat-ı Merkez-i Esnad-ı İnkilab-i İslâmi, Tahran 1380.
- NİA, Muhammed Hasan, “Vâkoneş-i İrânîha be Teşkilât-ı İngilizî Polis-i Cenûb der Mıntıka-yi Fars ve Diger Câha”, *Fâsilnâme-i Mütâlaât-ı Târihî*, Sale Nohom, Şomare 38, Payiz 1391, s. 75-95.
- ÖZEL, Ahmet, “Cihad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 527-531.
- PORBAHTİYAR, Gaffar, “Bahtiyariha, Neft ve Dovlet-i İngiliz”, *Fâsilnâme-i Mütâlaât-ı Târihî*, *Vîjenâme- İrân ve İsti'mâr-i İngiliz*, Şomare 22, 1387, s. 83-97.
- PORSELİMÎ, Hüccet Rebi, “Nigâhî be Târihçe-i Karardâdha-yı Neft-i İrân”, *Mâhnâme-i İlm-i İktişâf ve Tovlid-i Neft ve Gâz*, Şirket-i Neft-i İran, Behş-i Evvel, S.163, s. 6-13.
- SEDAKETKİŞ, Cemşid, “Cebhe-yi Ceng-i Abadeh Aleyh-i Polis-i Cenûb”, *Mütâlaât-ı Târih*, Şomare 37, Sale Nohom, Tabistan 1391, s. 11-47.
- SEFİRÎ, Florida, *Polis-i Cenûb-i İrân (S.P.R.)*, Çev. Mansure İttihadiye; Mansure Caferi Feşarki, Neşr-i Tarih-i İran, Tahran 1364.
- SYKES, Percy Molesworth, *Tarih-i İran*, Çev. Seyyid Muhammed Taki Fehrdai Gilani, Neşr-i Efsun, Tahran 1380.
- ŞUKUHÎ, Muhammed Reza-Elyas Naderan, “Tarih-i Tahavvülât-ı Karardâdha der Sinaât-ı Neft-i İrân (1333-1353)”, *Târih-i İrân*, Şomare 67/5, Zemistan 1389-Bahar 1390.
- TEBRİZÎ, Cevad, *Esrâr-ı Târih-i Komite-yi Mücâzât*, Çaphane-yi Kavyan, Tahran 1362.
- TOLUÎ, Mahmud, *Bâzi-yi Kudret ve Ceng-i Neft der Hâvermiyâne*, Neşr-i İlim, 2. Baskı, Payiz 1371.
- VAHİDİRAD, Mikail, “Ruznâme (Nedai) Cenûb; Berresi-yi Mevâzi Nohostin Ruznâme-yi Muhâlif Karardâd-ı Darsi der İrân”, *Pejûheşha-yi Ulûm-i Târihî*, Sale Nohom, Şomare 2, Payiz ve Zemistan 1396, s. 111-130.
- YERGİN, Daniel, *Petrol*, Çev., Kamuran Tuncay, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. İstanbul 2003.

C. İnternet Erişim Adresleri

<https://www.iranicaonline.org/articles/darcy-william-knox> Erişim Tarihi: 13.11.2022

<http://www.petromuseum.ir> (<https://bit.ly/3RhRiN3>) Erişim Tarihi: 20.11.2022

<https://www.iranicaonline.org/articles/south-persia-rifles-militia> Erişim Tarihi: 01.01.2023

Ekler

Ek 1: Güney Polisi Arması

Ek 2: Güney Polisi Subayları

Summary

Oil was first used in Iran during Achaemenid Empire (BC 550-331) while people who built fires in temples discovered that the fires were ablaze. Oil was also utilized for illumination or military purposes. Just as in the Arab world, America and Europe, oil in Iran was of a daily life material until it gained economic value by the early 19th century.

However, semi-duplicate production of oil which began after 1859 hastened oil exploration not only in America and Europe but also in different countries like Iran. Particularly some less experienced, less equipped and less knowledgeable nations that demanded to make use of explorations initiated by Western entrepreneurs paved the way for those entrepreneurs to gain economic privilege.

Qajar Dynasty that ruled Iran from 1794 to 1925 acted generously to open their gates to Westerners for exploration, drilling, processing and marketing of oil. In this regard William Knox D'Arcy, an entrepreneur who was influenced by reports on the existence of oil in Iran, signed a concession agreement with Iran on 28th of May 1901 to explore and trade oil. After 6 years of the agreement, D'Arcy managed to find oil in Masjedsoleyman and started his own enterprise called Anglo-Persian Oil Company on 14th of May 1909 in order to trade the processed oil. Britain became partner with the company paying 2 million and 200 thousand GBP and eventually acquired the most effective position in company's decision making.

During the beginning of the First World War, Anglo-Persian Oil Company had troubles with the leaders of a local tribe called Bakhtiary on their demands to be paid in exchange of protection of the oil pipelines. Due to such issues, Bakhtiary people did not hesitate in falling under the influence of Germany. Instigated by German spies and moved by the financial issues they had with the British, tribesmen attacked the pipelines in 1915. Anglo-Persian Oil Company's director Charles Greenway appealed to the Iranian government stating that their facilities are frequently being targeted and their safety of life and property must be ensured as per D'Arcy Concession Agreement's Article 14. Greenway also demanded Iran to compensate all the material damage caused by the attacks. Iran was incapable in both policing its southern territories and meeting the company's financial demands. Hence, after Anglo-Persian Oil Company's insistent calls, Iran's Foreign Minister Mirza Hasan Khan Esfandiari nicknamed Mohtsham al -Sultaneh on 15th of October 1915 officially permitted for presence of a foreign armed force in territory for protection of the pipelines.

During the First World War, Anglo-Persian Oil Company gained vital importance in the wake of Britain's decision to replace the usage of coal with fuel oil in its naval ships. As a consequence, Britain, in 1916 declared the establishment of an armed body with official name of South Persia Rifles – mostly mentioned as Southern Police. Organized by Brigadier General Percy Molesworth Sykes, Southern Police's number of staffs reached 5 thousand 500 in 1917, and 6 to 8 thousand in 1918. Their posts were at the country's southern regions of Bushehr, Shiraz, Kerman, Fars, Bandar Abbas, Yazd and Kazerun. The operations centre was at Shiraz and communication among units in other provinces was through telegrams and letters. The centre in Shiraz was commanded by the British Foreign Ministry through the British Embassy in Tehran and was receiving orders from the general commandership at India's Simla town via couriers or telegrams. Southern Police's operations mostly took place in areas where Qashqai Turks reside and control. Consisting of former Iranian polices, soldiers and criminals, South Police turned into a heterogeneous body after Britain recruited officers from India.

Police guard consisted of three separate divisions. The first one was of volunteers from nomadic or seminomadic people, the second one from veteran soldiers and police officers, and the third one was from farmers, workers or unqualified individuals. Such division gave hints on where the militias were being assigned, and indeed nomads from the first division were mostly serving as infantries and ensuring road safety. Second division was tasked for legal issues as well as protection of oil fields in case of a war. Chosen among people from various lifestyles, Southern Polices were organised as two brigades and operated as three brigades. The first one was in operation at Fars and Bandar, the second one was at Kerman. The brigade at Kerman shouldered more responsibility than the one at Fars and Bandar Abbas. Tasked to protect Abadan Oil Refinery and the pipelines during the First World War, Southern Police was disbanded in 1922 as a result of Britain's financial exhaustion after the war, Russia's weakening military strength in Iran, people's growing hatred against the police guard and Iran's refusal to officially recognize the militia force.

Purpose of this study is to offer an insight to Southern Police's founding purpose, organizational structure and operations. Arguments which were put forward were made through analysis of academic studies and official correspondences between Iran and Britain.